

Hotso Spanninga, *Gulden vrijheid? Politieke cultuur en staatsvorming in Friesland, 1600-1640* (Dissertatie Leiden 2012; Hilversum: Verloren, 2012, 463 pp., ISBN 978 90 8704 296 7).

In deze zeer vlot geschreven uitgave van zijn proefschrift dat hij in juni 2012 verdedigde aan de Universiteit Leiden, biedt Hotso Spanninga een grondige bespreking van de politieke geschiedenis van Friesland tijdens de eerste helft van de zeventiende eeuw. Friesland was na Holland het tweede meest welvarende gewest van de Republiek der Verenigde Provinciën, en moest dan ook een wezenlijke bijdrage – een aandeel van ruim tien procent – leveren aan de oorlogsinspanningen. Friesland voldeed echter nauwelijks aan die financiële verplichtingen. Dat gold wel voor meer gewesten, maar Friesland spande de kroon. In 1637 bedroeg de Friese schuld aan de generaliteit 6,5 miljoen gulden ofwel tweemaal de jaarlijkse opbrengst van de Hollandse inkomsten uit gemene middelen en verponding (415). De discussies en conflicten naar aanleiding hiervan vormen de rode draad van het boek.

In zijn inleiding beargumenteert de auteur overtuigend dat Friesland een bijzondere casus van vroegmoderne politieke cultuur betreft. De mate waarin de Friezen hun autonomie en ‘vrijheid’ binnen het bestel van de Republiek nastreefden, is inderdaad erg bijzonder. Dat had volgens de auteur te maken met de specifiek politiek-institutionele voorgeschiedenis van het gewest en met de ongewoon brede participatie aan besluitvormingsprocessen. In de historiografie is al uitgebreid besproken hoe de Republiek gekenmerkt werd door een relatief brede deelname van sociaal-politieke groepen aan de besluitvorming.

In de literatuur is daarbij veel aandacht gegaan naar het gewest Holland. Ook daar was er veel discussie en getouwtrek vooraleer beslissingen werden getroffen. Al met al werd echter door de kunst van ‘recommanderen’ en ‘persuasie’ wel mogelijk gemaakt dat de belastingdruk er enorm steeg. De vele discussies en de particuliere belangenbehartiging die in Holland aan de basis van de besluitvorming lagen, maakten volgens een aantal historici zelfs de grote kracht van dat politieke bestel uit. Eenmaal getroffen werden de beslissingen immers door een brede basis gedragen, waardoor de bereidheid om er gevolg aan te geven – e.g. het opbrengen van nieuwe belastingen – bijzonder groot was. Ook elders in Europa bleken constitutionele regimes er beter in te slagen belastingen te vorderen dan absolutistische regimes, waar van inspraak en discussie over beleid minder sprake was.

Op die 'Hollandocentrische' benadering van de Nederlandse politieke cultuur levert Hotso Spanninga een belangrijke aanvulling. De casus Friesland maakt duidelijk dat het succes van het 'consensuele model' ook grenzen bleek te hebben. Tenminste, een dergelijke conclusie trekt Spanninga uit zijn analyse van de besluitvorming en de conflicten die daar bij kwamen kijken in de periode 1600-1640. In Friesland vormde de ongekend brede representatieve basis een onoverkomelijke belemmering voor de besluitvorming. Duizenden grondeigenaren en -gebruikers hadden inspraak, en die waren moeilijk te bewegen tot het aanvaarden van hogere belastingen. Volmachten van de Friese Landdag waren afhankelijk van jaarlijkse verkiezingen en daarom waren zij schuw om onpopulaire maatregelen te treffen. De steden hadden met één van vier stemmen tot slot maar een heel beperkte impact op de besluitvorming.

Aan de basis van die analyse ligt een chronologische en uitermate grondige bespreking van de vele conflicten die verschillende machtsgroepen in de politieke arena van Friesland ondervonden. Die machtsgroepen situeerden zich op het niveau van de generaliteit, van het gewest, en op het lokale niveau. De generaliteit oefende druk uit op de Friese Landdag opdat de quote stipt en volledig voldaan zou worden en stuurde daartoe enkele keren leden van de Raad van State om de druk op te voeren. Vooral de invoering en regelmatige inning van indirecte belastingen zag de generaliteit als de uitgelezen oplossing, wat op tegenstand stuitte. Maar er waren ook binnen het gewest vele tegenstellingen. De steden vreesden bijvoorbeeld met de invoering van de gemene middelen te veel belast te worden ten aanzien van het platteland, er was na-ijver tussen de verschillende kwartieren en er was factiestrijd onder de politieke elites die vooral het bemachtigen van lucratieve ambten als inzet had. Tot slot vormde de 'gewone' bevolking een machtsfactor met eigen belangen, die op kritische momenten mobiliseerde.

Kritische momenten waren er bij de vleet in Friesland tijdens de bestudeerde periode. Spanninga gebruikt de termen 'escalatie', 'politieke verlamming' en 'revolutie' om de talrijke conflicten te beschrijven. Uiteindelijk slaagde de generaliteit erin – onder meer door inzet van militaire middelen – enkele structurele veranderingen af te dwingen waardoor er nieuwe machtsverhoudingen ontstonden die de participatie van het gewest in het bondgenootschap ten goede kwamen. Volgens Spanninga bevorderde een vorm van aristocratisering van de besluitvorming de daadkracht ervan. Pachtboeren werden bijvoorbeeld uitgesloten van het stemrecht en de stadhouder kreeg een grotere invloed binnen het gewest.

Met dit boek heeft Spanninga een prachtige studie afgeleverd die heel mooi aantoont hoe moeizaam processen van staatsvorming verliepen, en hoeveel machtsgroepen op verschillende institutionele niveaus er een impact op hadden. Het boek is met grote vaart geschreven, en doorspekt met treffende citaten in smakelijk zeventiende-eeuws Nederlands.

Niettemin is het jammer dat de auteur zijn conclusies niet helemaal tot hun recht laat komen door ze op een wat hoger analytisch niveau uit te werken. Het boek betreft in eerste instantie een goed gecomponeerd chronologisch verhaal. Nochtans zouden de

onderzoeksresultaten mooi aanleiding kunnen geven tot een diepgaandere analyse. Zo is een reflectie over de impact van een brede participatie aan besluitvorming op de daadkracht van vroegmoderne besturen en hun mogelijkheid tot het heffen van belastingen aan de orde. De auteur lijkt impliciet de ideeën van tijdgenoten te onderschrijven die erg huiverig stonden tegenover ‘democratie’ – een term die toentertijd een onmisbaar negatieve connotatie droeg. Deelname van ‘kleine luiden’ aan politieke besluitvorming kon alleen tot chaos leiden. De bespreking van de wijze waarop de Friese Landdag nauwelijks tot besluiten kon komen, lijkt dit te onderschrijven.

Echter, een andere lezing is ook mogelijk. Wellicht waren de vele kleine luiden gemakkelijker te overtuigen van het belang van belastingheffing, als ze er ook wat voor terugkregen. De auteur laat (ook) tijdgenoten aan het woord die stellen dat net de machtsconcentratie en de daarmee gepaard gaande misbruiken en jacht op lucratieve ambten de onstabiliteit van het gewest uitmaakten (cf. 88). Het zou interessant zijn om te weten of leden van de politieke elites eigenlijk moesten bijdragen aan belastingen. Zo niet, dan zou dit een belangrijke verklaring zijn voor de geringe bereidheid van bredere groepen om in te stemmen met belastingen. Met andere woorden, niet de brede participatie aan besluitvorming op zich bepaalt de mogelijkheid van politieke elites om onpopulaire besluiten te nemen, maar wel de percepties van wat er met belastinggeld gebeurt. Ook wordt niet duidelijk gemaakt of de grote rechtvaardiging van de Friezen voor de wanbetaling van de quote – namelijk dat Friesland te hoog zou zijn aangeslagen – terecht was. Hoe hoog was de belastingdruk op de ‘gewone’ Friezen nu eigenlijk in vergelijking met die in Holland? Dit zou de houding van de Friezen ten aanzien van nieuwe belastingen in klaarder licht stellen.

Door de lijevigheid, de strikt chronologische opbouw met veel oog voor detail en de beperkte analyse op een wat abstracter niveau, is dit boek soms wat minder toegankelijk voor de lezer die niet onmiddellijk in Friese geschiedenis is geïnteresseerd. Niettemin betreft dit boek een belangwekkende studie voor ons begrip van de politieke cultuur tijdens de Gouden Eeuw.

Griet Vermeesch, Vrije Universiteit Brussel